

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ: ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Жукорська Я.М., к.ю.н.

Тернопільський національний економічний університет

Юридичний факультет

Стаття присвячена основним положенням міжнародно-правових актів універсального характеру, що регулюють загальні засади діяльності адвокатури.

Ключові слова: адвокат, права людини, презумпція невинуватості, зворотня сила, дискримінація, арешт, асоціації адвокатів.

Статья посвящена ключевым нормам международно-правовых актов универсального характера, которые регулируют общие принципы деятельности адвокатов.

Ключевые слова: адвокат, права человека, презумпция невиновности, обратная сила, дискриминация, арест, ассоциация адвокатов.

The article is delighted the main standards of universal international documents which are regulating the general principles of lawyers activity.

Key words: lawyer, human rights, presumption of innocence, retro-activity, discrimination, arrest, association of lawyers.

У сучасному міжнародному праві в останні роки все більше уваги приділяють захисту прав людини і громадянина. Будь-яка демократична держава світу приймає свої національні законодавчі акти з урахуванням міжнародних стандартів в сфері захисту прав людини. На національному рівні

невід'ємним елементом механізму захисту прав людини є адвокат. Більшість досліджень в міжнародному праві не зачіпає правового статусу адвоката, відносячи його до компетенції національного законодавства, а в працях щодо ролі адвоката у внутрішньодержавному праві часто обходять стороною міжнародно-правове регулювання його діяльності, більше уваги звертаючи на норми внутрішнього законодавства.

Правове регулювання діяльності адвокатів не лише в Україні, але й у інших державах та на міжнародному рівні досліджували такі вчені як О.Д.Бонналь Н., Брусніцин Л.В., Васьковський Є.В., Гловацький І.Ю, Ларін М., Святоцький та інші. Проте дослідженню міжнародно-правового регулювання діяльності адвокатів в працях вчених приділяється дуже мало уваги, здебільшого обмежуючись їх переліком.

Метою даної статті є визначення основних засад правового регулювання діяльності адвоката, що закріплюються міжнародними актами універсального характеру.

Одним з перших та основоположних міжнародних актів, що закріплює права і свободи людини є Загальна декларація прав людини 1948 р. Саме цей документ виступає і першим джерелом міжнародно-правових норм, які регулюють основні засади діяльності адвоката (ст. 7-11). У ній говориться, що всі люди рівні перед законом і мають право на рівний їх захист законом, право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації. Також Декларація закріплює право людини на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом. Забороняється безпідставний арешт, затримання або вигнання. Кожна людина має право на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом. Також документ закріплює презумпцію невинуватості та положення про те, що закони та міжнародні акти не мають зворотної сили [1].

Наступним міжнародно-правовим актом щодо захисту прав і свобод

людини, який містить загальні положення, що регулюють діяльність адвокатів, став Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. [2], в якому деталізувалися положення Декларації. Так, Пакт закріплював право кожної людини на свободу та особисту недоторканість, заборону свавільного арешту чи тримання під вартою. Згідно його положень особа може бути позбавлена волі лише на підставах і відповідно до процедури, встановленої законом. Кожному заарештованому мають бути повідомлені при арешті причини його арешту і в терміновому порядку пред'явлене обвинувачення. Кожна заарештована або затримана за кримінальним обвинуваченням особа в терміновому порядку доставляється до судді чи до іншої посадової особи, якій належить за законом право здійснювати судову владу, і має право на судовий розгляд протягом розумного строку або на звільнення. Тримання під вартою осіб, які чекають судового розгляду, не має бути загальним правилом, але звільнення може ставитись у залежність від подання гарантій явки на судовий розгляд у будь-якій його стадії чи явки для виконання вироку. Арештовані чи затримані особи мають право на розгляд його справи у суді щодо законності його затримання і на звільнення, якщо затримання є незаконним. Кожен, хто став жертвою незаконного арешту чи тримання під вартою, має право на компенсацію, якій надано позовної сили (ст. 9). Останній пункт має нагадувати владним органам про відповідальність за незаконні та необґрунтовані арешти.

Згідно з положеннями Пакту всі особи є рівними перед судами і трибуналами. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону. Преса і представники громадськості можуть не допускатися на весь судовий розгляд або якусь його частину з міркувань моралі, громадського порядку чи державної безпеки в демократичному суспільстві, або коли того вимагають інтереси приватного життя сторін, або - в тій мірі, в якій це, на думку суду, є необхідним, - при особливих обставинах, коли публічність порушувала б інтереси правосуддя; однак будь-яка судова постанова в кримінальній або цивільній справі повинна бути публічною, за винятком тих

випадків, коли інтереси неповнолітніх вимагають іншого чи коли справа стосується матримоніальних спорів або опіки над дітьми. Пакт як і Декларація 1948 року закріплює презумпцію невинуватості.

А також закріплює право особи на такі гарантії цілковитої рівності при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення:

- бути терміново і детально повідомленим мовою, яку він розуміє, про характер і підставу пред'явленого йому обвинувачення;

- мати достатній час і можливості для підготовки свого захисту і спілкуватися з обраним нею самою захисником;

- бути судженою без невинуватості затримки;

- бути судженою в її присутності і захищати себе особисто або за посередництвом обраного нею захисника; якщо вона не має захисника, бути повідомленою про це право і мати призначеного їй захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають, безплатно для нього в тому випадку, коли у неї немає достатньо коштів для оплати цього захисника;

- допитувати свідків, які дають проти неї показання, або мати право на те, щоб цих свідків було допитано, і мати право на виклик і допит його свідків на тих самих умовах, які існують для свідків, що дають показання проти нього;

- користуватися безплатною допомогою перекладача, якщо вона не розуміє мови, використовуваної в суді, або не говорить цією мовою;

- не бути примушеною до дачі свідчень проти самої себе чи до визнання себе винною.

Щодо неповнолітніх процес повинен бути таким, щоб враховувались їх вік і можливість сприяння їх перевихованню. Кожен, кого засуджено за будь-який злочин, має право на те, щоб його засудження і вирок були переглянуті вищестоящою судовою інстанцією згідно з законом.

За умови судової помилки особа, котра зазнала покарання в результаті такої помилки, одержує компенсацію згідно з законом, якщо не буде доведено, що зазначена невідома обставина не була свого часу виявлена виключно або частково з її вини. Також особа не може бути вдруге засуджена чи покарана за

злочин, за який вона уже була засуджена або виправдана відповідно до закону і норм кримінально-процесуального права (стаття 14).

Згідно статті 15 Пакту внутрідержавне законодавство та міжнародно-правові акти не мають зворотньої сили. Фактично зворотньої сили не мають акти, що встановлюють кримінальну відповідальність за ту чи іншу дію чи бездіяльність та посилюють її. Зате зворотньою силою наділяються акти, які пом'якшують кримінальну відповідальність, але не скасовують відповідальності будь-якої особи за будь-яке діяння чи упущення, що на момент вчинення були кримінальним злочином згідно з загальними принципами права, визнаними міжнародним співтовариством.

Положення Статті 26 за змістом дублює положення Статті 7 Деларації 1948 року про рівність людей перед законом і заборону дискримінації на рівний їх захист законом. Будь-яка дискримінація повинна бути заборонена законом, і закон повинен гарантувати всім особам рівний і ефективний захист від дискримінації за будь-якою ознакою.

Ще одним міжнародним актом, який містить положення, що зачіпають діяльність адвокатів, є резолюція 43/173 Генеральної Асамблеї ООН “Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином”, схвалена 9 грудня 1988 року, в якій визначено 39 основних принципів щодо захисту вищезгаданих осіб. Згідно з ним будь-яка особа має право на отримання юридичної допомоги зі сторони адвоката на її вибір або адвоката, призначеного йому судовим чи іншим органом безоплатно, якщо особа не володіє достатніми коштами. Також згідно принципу 18 затримана особа має право зв'язуватися і консультуватися з адвокатом, для чого йому надається необхідний час і умови для проведення консультацій. Право затриманого на відвідини адвокатом, на консультації та зв'язок з ним може бути обмежено згідно законодавства, якщо це необхідно для підтримання безпеки і порядку. Зустрічі затриманого з адвокатом можуть відбуватися в умовах, що дозволяють посадовій особі правоохоронних органів бачити їх, але не чути. Зв'язок затриманого з його адвокатом не може використовуватися як свідчення

проти звинуваченого, якщо він не має відношення до здійснення злочину чи його планування [3].

Окрім вищезгаданих міжнародно-правових актів, які безпосередньо присвячені захисту прав і свобод людини, у 1990 році в Гавані (Куба) на VIII Конгресі ООН з запобігання злочинам і поводження з правопорушниками, який проходив з 27.08 по 7.09. 1990 р. було прийнято “Основні принципи що стосуються ролі юристів”, які покликані безпосередньо регулювати діяльність адвокатів. Загалом основні положення цього акту можна звести до таких:

- закріплено право на звернення особи до будь-якого юриста за допомогою і захистом її прав на усіх стадіях кримінального провадження;

- уряд зобов'язаний забезпечити ефективні процедури і гнучкі механізми ефективного і рівного доступу до юристів всіх осіб, що знаходяться на території держави і підпадають під її юрисдикцію, без дискримінації за будь-якими ознаками;

- уряд забезпечує надання юридичних послуг малозабезпеченим [4].

Уряд має гарантувати ефективну процедуру і працюючий механізм для реального і рівного доступу до адвокатів всіх осіб, що проживають на її території і підпорядковуються її юрисдикції без дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, походження статі, мови, релігії, політичних і інших поглядів, національного чи соціального походження, економічного чи іншого статусу. Уряд має забезпечити необхідне фінансування і інші ресурси для юридичної допомоги бідним і іншим малозабезпеченим верствам населення. Професійні спілки адвокатів повинні співпрацювати для створення умов надання такої допомоги. Уряд та професійні спілки адвокатів зобов'язані розробити програму, що має на меті інформувати громадськість про її права і обов'язки згідно з законом, значення ролі адвокатів в захисті основних свобод. Особливу увагу треба приділяти бідним та малозабезпеченим верствам населення, так як вони самі не в стані відстоювати свої права і потребують допомоги адвоката. Обов'язком уряду є забезпечення можливості кожному бути інформованим компетентними органами щодо його права отримати допомогу адвоката за його

вибором при арешті, затриманні чи ув'язненні чи звинуваченні в кримінальному злочині. Будь-яка вищевказана особа, яка немає адвоката, у випадках якщо інтереси правосуддя вимагають цього, повинна бути забезпечена допомогою адвоката, що має відповідну компетенцію і досвід ведення схожих справ, щоб забезпечити їй ефективну юридичну допомогу без оплати з її сторони, якщо в неї немає необхідних коштів. Уряд має забезпечити, щоб арештована чи ув'язнена особа з пред'явленням чи без пред'явлення звинувачення в здійсненні кримінального злочину, отримала швидкий доступ до адвоката, в будь-якому випадку не пізніше, ніж через 48 годин з моменту затримання чи арешту. Затриманій, арештованій чи ув'язненій особі повинні бути забезпечені необхідні умови, час і засоби для зустрічі чи спілкування з адвокатом без затримки, перешкод і цензури, з повною конфіденційністю.

Такі консультації можуть бути в полі зору, але за межами чутності працівників правоохоронних органів. Адвокати повинні постійно підтримувати честь своєї професії в якості важливих учасників здійснення правосуддя. Обов'язки адвоката щодо клієнта мають включати: а) консультації клієнта щодо його прав і обов'язків з роз'ясненням принципів роботи правової системи;

б) надання допомоги клієнту будь-яким законним способом і здійснення правових дій для захисту його інтересів;

в) надання клієнту допомоги в судах, трибуналах і адміністративних органах.

Адвокати, надаючи допомогу своїм клієнтам при здійсненні правосуддя, повинні добиватися дотримання прав людини і основних свобод, що визнаються національним і міжнародним правом, і повинні завжди діяти вільно і наполегливо згідно з законом, визнаними професійними стандартами і етичними нормами.

Окрім міжнародно-правових актів універсального характеру варто звернути увагу і на регіональні акти, а саме прийняті в рамках Європейського Союзу (Загальний кодекс правил для адвокатів країн ЄС від 1988 р.) та Ради

Європи (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., “Про юридичну допомогу в цивільних, торгових і адміністративних справах” від 1976 р., “Про свободу здійснення професійних адвокатських обов'язків” від 2000 р.) та інші, але це вже тема для наступного дослідження.

Отже, основні засади діяльності адвоката закріплюються у Загальній декларації прав людини 1948 р., Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р., “Зводі принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином” та в “Основних принципах що стосуються ролі юристів”. Основним недоліком є те, що норми, котрі містять ці документи носять дуже загальний характер норм-принципів. Окрім того, більша частина цих норм безпосередньо стосується не діяльності адвоката, а прав і свобод людини. Варто було б більш детально закріпити на міжнародному рівні положення щодо діяльності адвокатури і надати їм форму багатосторонньої конвенції, яка могла би стати своєрідним засобом гармонізації норм національного законодавства в цій сфері.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини 1948 р. [Режим доступу] // Верховна рада України — [Електронний ресурс]:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. [Режим доступу] // Верховна рада України — [Електронний ресурс]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043
3. Резолюція 43/173 Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1988 року “Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином” [Режим доступу] // Верховна рада України — [Електронний ресурс]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_206
4. [Основні принципи, що стосуються ролі юристів](#) [Режим доступу] // Верховна рада України — [Електронний ресурс]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_313